

«ΜΕΤΕΩΡΟΠΟΡΕΙΝ» ΚΑΙ «ΣΥΜΜΕΤΕΩΡΟΠΟΡΕΙΝ»

ΠΑΡΑ ΤΩ ΑΓΙΩ ΓΡΗΓΟΡΙΩ ΝΥΣΣΗΣ

Υ Π Ο

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Β. ΣΚΟΥΤΕΡΗ

Ὁ πλατωνισμὸς τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης ἐγένετο ἀντικείμενον μελέτης πλειάδος συγχρόνων Θεολόγων, ἐν οἷς συγκαταλέγονται καὶ ἐρευνηταὶ διεθνοῦς κύρους καὶ ἀνεγνωρισμένης ἐπιστημονικῆς ἀξίας. Θὰ ἠδυνάμεθα, ὅπως ἐν παρόδῳ, νὰ ἀναφέρωμεν τὰ ὀνόματα τῶν Jean Daniélou, Hans Urs von Balthasar, Walter Völker, Endre von Ivanka, Gerhart B. Lander, David L. Balàs, οἵτινες ἰδιαίτερος ἐνετρήθησαν εἰς τὴν θρησκευτικὴν φιλοσοφίαν καὶ τὸν πλατωνισμὸν τοῦ μεγάλου τῶν Νυσσαέων ἐπισκόπου¹. Ἰδιαζόντως ἀξιοσημείωτον τυγχάνει τὸ γεγονός, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν μελετητῶν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τονίζουσι μὲν τὴν πλατωνικὴν ἐπίδρασιν, ἐπεξηγοῦν ὅμως ὅτι παρὰ τῷ ἁγίῳ ἐπισκόπῳ Νύσσης αἱ πλατωνικαὶ κατηγορίαι λαμβάνουν περιεχόμενον καὶ νόημα καινόν, πολλάκις δὲ καὶ ἐντελῶς διάφορον τοῦ Πλάτωνος ἢ τῶν Νεοπλατωνικῶν φιλοσόφων². Διὰ τὸν ἅγιον Γρηγόριον Νύσσης ἡ πλατωνικὴ φιλοσοφία δὲν εἶναι αὐτοσκοπός, ἀλλὰ μέσον πρὸς ὅσον τὸ δυνατόν ἀρτιωτέραν κατανοήσιν καὶ ἐρμηνείαν τῆς θείας Ἀποκαλύψεως. Φιλοσοφεῖ ὁ ἱερός Πατήρ, ὡς χριστιανὸς ὅμως, εὐρισκόμενος ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει, ἔχων ὡς κρηπίδα τῆς διδασκαλίας του τὴν θείαν Ἀποκάλυψιν καὶ δὴ τὸ μοναδικὸν θεανθρώπινον γεγονός τῆς τοῦ Θεοῦ-Λόγου ἐπιφανείας.

Τοῦτο δύναται τις εὐκόλως νὰ κατανοήσῃ καὶ ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου χρήσεως τοῦ πλατωνικοῦ ὄρου «μετεωροπορεῖν» ἢ «συμμετεωροπορεῖν». Τὸν ὄρον τοῦτον εὐρίσκομεν παρὰ Πλάτωνι καὶ Πλω-

1. Ἰδιαίτεράν συμβολὴν εἰς τὴν μελέτην τῆς θρησκευτικῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ Πλατωνισμοῦ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης ἀπετέλεσαν τὰ ἐξῆς ἔργα τῶν ὡς ἄνω ἐρευνητῶν: Jean Daniélou, *Platonisme et Théologie mystique*, Paris 1944. Hans Urs von Balthasar, *Présence et Pensée, Essai sur la philosophie religieuse de Grégoire de Nysse*, Paris 1942. Walter Völker, *Gregor von Nyssa als Mystiker*, Wiesbaden 1955. Endre von Ivanka, *Vom Platonismus zur Theorie der Mystik*, Scholastik II (1936), 163-195. Gerhart B. Lander, *The Philosophical Anthropology of Saint Gregory of Nyssa*. *Dumbarton Oaks Papers* 12 (1958), 59-94. David Balàs, *Μετουσία Θεοῦ. Man's participation in God's perfections according to Saint Gregory of Nyssa*. *Studia Anselmiana* 55, Romae 1966.

2. Jean Daniélou, *μν. ξ.*, σ. 8.

τίνω, ὡς ἐπίσης καὶ παρὰ Φίλωνι τῷ Ἰουδαίῳ φιλοσόφῳ³. Παρὰ Πλάτωνι καὶ Πλωτίνῳ διὰ τοῦ ὄρου τούτου δηλοῦται ἡ κατάστασις τῆς ἐπιστρεψάσης εἰς τὸν νοητὸν κόσμον ψυχῆς. Ἡ «τελέα» ψυχῆ, γράφει ὁ Πλάτων καὶ ὁ ἐπόμενος αὐτῷ Πλωτῖνος, ἡ «τελειωθεῖσα» καὶ ἡ «ἐπτερωμένη», «μετεωροποροεῖ» καὶ «πάντα τὸν κόσμον διοικεῖ», ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν μὴ «τελέαν», τὴν ἀπωλέσασαν τὰς πτέρυγὰς τῆς, τὴν οὕτω καλουμένην «πτερορρυήσασαν», ἥτις ἀδυνατεῖ νὰ «μετεωροπορήσῃ» καὶ περιφέρεται μόνον «ἕως ἂν στερεοῦ τινος ἀντιλάβηται». Χαρακτηριστικὴ τυγχάνει ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ ἡ ἐπίδρασις τοῦ Πλάτωνος ἐπὶ τοῦ Πλωτίνου. Ἀναγράφομεν κατωτέρω τὰ δύο σχετικὰ χωρία τοῦ Πλωτίνου παραλλήλως πρὸς τὸ χωρίον τοῦ Φαίδρου τοῦ Πλάτωνος, διὰ νὰ καταδείξωμεν τὴν σχεδὸν κατὰ λέξιν ἐξάρτησιν τοῦ Πλωτίνου ἐκ τοῦ Πλάτωνος.

Πλάτων

Πλωτῖνος

Πλωτῖνος

«...τελέα μὲν οὖν οὖσα (ἡ ψυχὴ) καὶ ἐπτερωμένη μετεωροποροεῖ τε καὶ πάντα τὸν κόσμον διοικεῖ, ἡ δὲ πτερορρυήσασα φέρεται ἕως ἂν στερεοῦ τινος ἀντιλάβηται»⁴.

«Διὸ καὶ φησι καὶ τὴν ἡμετέραν (ψυχὴν), εἰ μετ' ἐκείνης γένοιτο τελείας, τελειωθεῖσαν καὶ αὐτὴν μετεωροποροεῖν καὶ πάντα κόσμον διοικεῖν»⁵.

«Ἡ μὲν οὖν τελεία (ψυχὴ) ἡ τοῦ παντός μετεωροποροῦσα οὐ δῦσα, ἀλλ' οἶον ἐποχουμένη, εἰς τὸν κόσμον ποιεῖ καὶ ἥτις ἂν τελεία ᾖ, οὕτω διοικεῖ. Ἡ δὲ πτερορρυήσασα εἰπὼν ἄλλην ταύτην παρ' ἐκείνην ποιεῖ»⁶.

3. Ὁ Πλάτων καὶ ὁ Πλωτῖνος χρησιμοποιοῦν τὸν ὄρον «μετεωροπορεῖν», ὅστις χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ J. Daniélou (μν.ξ. σ. 161) ὡς «νεολογισμὸς» (néologisme). Ὁ Φίλων ὁμιλεῖ περὶ τοῦ «μετεωροπολεῖν», ὅπερ βεβαίως τυγχάνει ταυτόσημον πρὸς τὸ «μετεωροπορεῖν». Ὁ ὄρος «συμμετεωροπορεῖν» δὲν ὑπάρχει παρὰ Πλάτωνι καὶ Πλωτίνῳ, οὐδ' ἐπίσης παρὰ Φίλωνι, χρησιμοποιεῖται ὁμοίως κατ' ἐπανάληψιν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης, εἶναι δὲ προφανὲς ὅτι προέρχεται ἐκ τοῦ πλατωνικοῦ ὄρου «μετεωροπορεῖν». Καὶ ὁ δεύτερος οὗτος ὄρος χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ L. Meridier ὡς «νεολογισμὸς». (L' influence de la seconde sophistique sur l' oeuvre de Grégoire de Nysse, Paris-Rennes 1906, p. 91-93).

4. Πλάτωνος Φαίδρος 246b6-c2.

5. Πλωτίνου, ἐννεάδος τετάρτης, Περὶ τῆς εἰς τὰ σώματα καθόδου τῆς ψυχῆς, 8, 2, 19-21.

6. Πλωτίνου, ἐννεάδος τετάρτης, Περὶ ψυχῆς ἀποριῶν πρώτων, 3, 7, 16-20. Τὸ δεύτερον τοῦτο χωρίον τοῦ Πλωτίνου εἶναι σχεδὸν ἐπανάληψις καὶ ἐρμηνεῖα οὕτως εἰπεῖν τοῦ χωρίου τοῦ Πλάτωνος.

Συνέχειαν καὶ τρόπον τινὰ περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῆς ἰδέας ταύτης τοῦ Πλάτωνος ἀποτελεῖ καὶ ἡ σχετικὴ διδασκαλία τοῦ Φίλωνος. Ὁ Φίλων ὁμιλεῖ περὶ «καθάρσεως» τοῦ νοός, δι' ἧς γίνεται τις (μύστης τῶν θείων τελετῶν), «συμπεριπολῶν ταῖς τῶν οὐρανίων χορείαις». «...Τὸν καθάρσσει τελείαις νοῦν καθαρθέντα· ὃν καὶ μύστην γεγονότα τῶν θείων τελετῶν καὶ σ υ μ π ε ρ ι π ο λ ο ὦ ν τ α ταῖς τῶν οὐρανίων χορείαις»⁷. Ἡ «τελέα» ψυχὴ δῆλα δὴ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Πλωτίνου, ἀντικαθίστανται ἀπὸ «τὸν καθάρσσει τελείαις νοῦν καθαρθέντα». Ἀλλαχοῦ ἐπίσης ὁμιλεῖ ὁ Φίλων περὶ τοῦ σώματος ὡς περὶ «δερματίνου ὄγκου», ὅστις ἐμποδίζει τὸν νοῦν νὰ «μ ε τ ε ω ρ ο π ο λ ῆ». Ὀνομάζει τὸ σῶμα «πονηρὸν τε καὶ ἐπίβουλον τῆς ψυχῆς». Τοῦτο δὲν δύνανται λέγει νὰ τὸ κατανοήσουν οἱ πάντες, ἀλλὰ μόνον ὁ «Θεῶ φίλος». Μόνον ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου «ὁ νοῦς μ ε τ ε ω ρ ο π ο λ ε ῖ», μόνον ὁ μεμνημένος εἰς «τὰ τοῦ Κυρίου μυστήρια» θεωρεῖ «πονηρὸν» καὶ «δυσμενές» τὸ σῶμα⁸. Τὰς ἰδέας ταύτας τῆς «καθάρσεως» ἀφ' ἐνός, καὶ τοῦ σώματος ὡς «δερματίνου ὄγκου» ἀφ' ἑτέρου, εὐρίσκομεν καὶ παρὰ τῷ ἁγίῳ Γρηγορίῳ Νύσσης ὑπὸ ἐντελῶς ὅμως νέαν μορφήν, ὑπὸ ἐντελῶς χριστιανικὴν θεώρησιν. Ἡ «κάθαρσις» λαμβάνει τὴν ἔννοιαν τῆς «καθάρσεως ἐκ τῆς ἁμαρτίας», ἢ τῆς «ἀπαθείας», ὡς πολλάκις συνηθίζει νὰ λέγῃ ὁ ἅγιος Γρηγόριος, τῆς ἀπελευθερώσεως δῆλα δὴ ἐκ τῶν παθῶν. Ὁ «δερματίνος ὄγκος» τοῦ Φίλωνος ἀντικαθίσταται ὑπὸ τῶν «δερματίνων χιτῶνων», οὗς ἐνεδύθη ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὴν πτώσιν.

Ἰπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ὁ ἄνθρωπος πρὸ τῆς πτώσεως, δῆλα δὴ πρὸ τῆς ἐμφιλοχωρήσεως τῆς ἁμαρτίας, ἦτο παντελῶς ἐλεύθερος ἐκ τοῦ βάρους τῶν

7. Φίλωνος, Περὶ ἄθλων καὶ ἐπιτιμιῶν, XX, 120-121. Παραλλήλως πρὸς τὸν ὄρον «μετεωροπολεῖν» ὁ Φίλων χρησιμοποιοῖ καὶ τὸν ὄρον «συμπεριπολεῖν», ὅστις τυγχάνει ταυτόσημος πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης χρησιμοποιοῦμενον ὄρον «συμμετεωροπορεῖν». Οὕτω τὴν ἔκφρασιν «συμπεριπολοῦντα ταῖς τῶν οὐρανίων χορείαις» τοῦ Φίλωνος, εὐρίσκομεν παρηλλαγμένην πως καὶ ὑπὸ διάφορον ἔννοιαν παρὰ τῷ ἁγίῳ ἐπισκόπῳ Νύσσης, ὅστις σημειώνει: «συμμετεωροπορεῖν ταῖς θείαις δυνάμεσιν» (Ἐπιτάφιος λόγος εἰς τὸν ἴδιον ἀδελφὸν τὸν Μ. Βασίλειον, PG 46, 813D).

8. «Διὰ τοῦτο καὶ τὸν Εἶρ χωρὶς αἰτίας περιφανοῦς πονηρὸν οἶδεν ὁ Θεὸς (Γεν. XXXVIII, 7) καὶ ἀποκτείνει· τὸν γὰρ δερματίνον ὄγκον ἡμῶν τὸ σῶμα — Εἶρ γὰρ δερματίνος ἐρμηνεύεται — πονηρὸν τε καὶ ἐπίβουλον τῆς ψυχῆς οὐκ ἄγνοεῖ καὶ νεκρὸν καὶ τεθνηκὸς ἀεὶ· μὴ γὰρ ἄλλο τί νοήσης ἕκαστον ἡμῶν ποιεῖν ἢ νεκροφορεῖν, τὸ νεκρὸς ἐξ ἑαυτοῦ σῶμα ἐγειρούσης καὶ ἀμοχθὴ φερούσης τῆς ψυχῆς· καὶ τὴν εὐτολίαν αὐτῆς, εἰ βούλει, κατανόησον. Ὁ μὲν ἔρρωμενέστατος ἀθλητῆς οὐκ ἂν ἰσχύσαι τὸν ἑαυτοῦ πρὸς βραχῶν χρόνον ἀδριάντα κομῆσαι, ἢ δὲ ψυχὴ μέχρις ἑκατονταετίας ἔστιν ὅτε τὸν τοῦ ἀνθρώπου φέροι κούφως ἀδριάντα μὴ κάμνοσα· οὐ γὰρ νῦν αὐτὸν ἀπέκτεινεν, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς νεκρὸν τὸ σῶμα ἀπειργάσατο. Πονηρὸν δὲ φύσει μὲν, ὡς εἶπον, ἔστι καὶ ψυχῆς ἐπίβουλον, οὐ φαίνεται δὲ πᾶσιν, ἀλλὰ μόνῳ τῷ Θεῷ καὶ εἰ τις Θεῷ φίλος· ἀναντίῳ γὰρ φησι «Κυρίου πονηρὸς Εἶρ». Ὅταν γὰρ ὁ νοῦς μ ε τ ε ω ρ ο π ο λ ῆ καὶ τὰ τοῦ Κυρίου μυστήρια μυήται, πονηρὸν καὶ δυσμενές κρίνει τὸ σῶμα». Φίλωνος, Νόμων ἱερῶν ἀλληγορίας τῶν μετὰ τὴν ἐξαήμερον τὸ πρῶτον, III, XXII, 69-71.

«δερματίνων χιτώνων». Συνεχοροστάται και συνανελίσσεται μετὰ τῶν ἀγγέλων, μεθ' ὧν ἀπετέλει μίαν «σύνοδον» και ἕνα «χορόν» και μίαν «χοροστασίαν». «Ἦν γάρ ὅτε μία τῆς λογικῆς φύσεως ἦν ἡ χ ο ρ ο σ τ α σ ί α , πρὸς ἕνα βλέπουσα τὸν τοῦ χ ο ρ ο ὦ κορυφαῖον, και πρὸς τὴν ἐκεῖθεν ἐνδιδομένην αὐτοῦ τῆ κινήσει διὰ τῆς ἐντολῆς ἀρμονίαν τὸν χ ο ρ ὸν ἀνελίσσουσα»⁹. Ἦτο δῆλα δὴ πρὸ τῆς πτώσεως τῶν πρωτοπλάστων «ὁ μ ὅ τ ι μ ο ς» πρὸς τοὺς ἀγγέλους, ἀπολαμβάνων μετ' αὐτῶν τὰς ποικίλας δωρεὰς τοῦ Θεοῦ. «Τότε», ἀναγράφει λίαν χαρακτηριστικῶς ὁ ἱερὸς Πατήρ, «θάνατος οὐκ ἦν, νόσος ἀπῆν, τὸ ἐμόν και τὸ σόν, τὰ πονηρὰ ταῦτα ῥήματα, τῆς ζωῆς τῶν πρώτων ἐξώριστο. Ὡς γάρ κοινὸς ὁ ἥλιος και ὁ ἀήρ κοινὸς και πρὸ πάντων τοῦ Θεοῦ ἡ χάρις και ἡ εὐλογία κοινή, οὕτως ἐν ἴσῳ και ἡ παντὸς ἀγαθοῦ μετουσία κατ' ἐξουσίαν προέκειτο... λέγω δὴ τὴν π ρ ὸ ς ἀ γ γ ἔ λ ο υ ς ὁ μ ο τ ι μ ί α ν, τὴν ἐπὶ Θεοῦ παρρησίαν, τὴν τῶν ὑπερκοσμίων ἀγαθῶν θεωρίαν»¹¹. Τοιοτοτρόπως λοιπὸν «ὁ πρὸ τῆς παραβάσεως βίος ἀ γ γ ε λ ι κ ὸ ς τ ι ς ἦν»¹¹. Ἦτο τρόπον τινὰ ὁ ἄνθρωπος πρὸ τῆς πτώσεως ἐπτερωμένος, συγχορευὼν και συμμετεωροπορῶν ταῖς οὐρανίαις ἀγγελικαῖς δυνάμεσιν. «Ἀλλὰ μὴν ἐ π τ ἔ ρ ω τ α ι κατὰ τὴν ἀγίαν γραφὴν τὸ πρωτότυπον», σημειώνει ὁ ἅγιος Γρηγόριος, «οὐκοῦν π τ ε ρ ὅ ε ς σ α και ἡ τοῦ ἀνθρώπου κατεσκευάσθη φύσις, ὡς ἂν και ἐν ταῖς π τ ἔ ρ υ ξ ι ν ἔχοι πρὸς τὸ θεῖον ὁμοίως. Δῆλον δὲ ὅτι τὸ τῶν π τ ε ρ ὺ γ ω ν ὄνομα διὰ τινος τροπικῆς θεωρίας εἰς τι θεοπρεπὲς μεταληφθήσεται νόημα, δυνάμεώς τε και μακαριότητος και ἀφθαρσίας και τῶν τοιούτων διὰ τοῦ ὀνόματος τῶν π τ ε ρ ὺ γ ω ν σημαίνόμενον»¹².

Ἐπηκολούθησεν ὁμοίως ἡ ἀμαρτία τῶν πρωτοπλάστων, ἥτις ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀποκοιπὴν τῶν «π τ ε ρ ὺ γ ω ν» και τὴν ἐνδυσιν τῶν «δερματίνων χιτώνων». «Μετὰ ταῦτα», λοιπὸν, «ἡ π ρ ὸ ς τ ἡ ν κ α κ ί α ν ρ ο π ἡ τ ὶ ν τ ο ι ο ὗ τ ω ν π τ ε ρ ὺ γ ω ν ἡ μ ᾶ ς ἀ π ε σ ὺ λ η σ ε ν ἕξω γὰρ τῆς σκέπης τῶν τοῦ Θεοῦ πτερύγων γενόμενοι και τῶν ἰδίων

9. Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ψαλμῶν, ἐκδ. J. M. D o n o u g h, σ. 86, 14-17. PG 44, 508B. Ἡ εἰκὼν αὐτῆ τοῦ «χοροῦ» και τῆς «χοροστασίας» ἔχει τὰς ρίζας τῆς προφανῶς εἰς τὴν περὶ «χορείας» σχετικὴν διδασκαλίαν τοῦ Πλωτίνου, ὅστις ὁμιλεῖ διὰ τὸν χορὸν τῶν νοητῶν ὄντων περὶ τὸ «Ἐν ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ ἀρχὴ και ἡ πηγὴ, ἐξ ἧς προέρχονται πάντα τὰ ἀγαθὰ (ἀεὶ χορηγοῦντος). Π λ ω τ ἴ ν ο υ, Ἐνωσάδος VI, IX, Περὶ τὰγαθοῦ ἢ τοῦ Ἐνός, 8, 9. Πρβλ. D. L. B a l à s, Μετουσία Θεοῦ, Man's participation in God's perfections according to Saint Gregory of Nyssa, Studia Anselmiana 55, Romae 1966, p. 62.

10. Εἰς τὸν Ἐκκλησιαστικόν, ἐκδ. P. A l e x a n d e r, σ. 386, 9-20. PG 44, 708GD.

11. Περὶ κατασκευῆς ἀνθρώπου, PG 44, 188D. «In Paradise before the fall, man was similar to the angels. Gregory says explicitly that man's mode of propagation, too, could have been an angelic one» G. B. L a n d e r, The Philosophical Anthropology of Saint Gregory of Nyssa, Dumbarton Oaks Papers 12 (1958), p. 91.

12. Ἐξήγησις τοῦ Ἀσματος τῶν Ἀσμάτων, λόγος-ιε', ἐκδ. H. L a n g e r b e c k, σ. 448, 2-9. PG 44, 1100D-1101A.

πτερύγων ἐγυμνώθημεν»¹³. Οὕτως ὁ ἄνθρωπος ἐνῶ προπρωτικῶς ἦτο ἐλεύθερος ἐκ τοῦ βάρους τοῦ σώματος, μετὰ τὴν πτώσιν ἐνδύεται τὸν «δερμάτινον χιτῶνα», τὸ βᾶρος τοῦ ὁποίου δὲν τοῦ ἐπιτρέπει νὰ «συγχορευῆ» καὶ νὰ «συμμετεωροπορῆ» πλέον ταῖς οὐρανίαις καὶ ἀγγελικαῖς δυνάμεσιν. «Ἐπειδὴ γάρ, φησιν, ἐν τοῖς ἀπηγορευμένοις ἐγένοντο οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι καὶ τῆς μακαριότητος ἐκείνης ἀπεγυμνώθησαν, δερματίνους ἐπιβάλλει χιτῶνας τοῖς πρωτοπλάστοις ὁ Κύριος»¹⁴. Ὁ κοινὸς «χορὸς» δῆλα δὴ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων, ἡ μία «χοροστασία», «διεσπάσθη» καὶ «διελύθη», ἅμα τῇ, ἐν «αὐτεξουσίῳ κινήματι»¹⁵, πτώσει τοῦ ἀνθρώπου. «Ἦν ἔνθεον ἐκείνην διέλυσε τοῦ χοροῦ συνωδίαν παρεμπεσοῦσα ἡ ἁμαρτία καὶ τοῖς ποσὶ τῶν πρώτων ἀνθρώπων τῶν ταῖς ἀγγελικαῖς δυνάμεσι συγχορευόντων τὸν τῆς ἀπάτης ὄλισθον ὑποχέασα πτῶμα ἐποίησεν, ὅθεν διεσπάθη τῆς πρὸς τοὺς ἀγγέλους συναφείας ὁ ἄνθρωπος»¹. Τοιοῦτοτρόπως λοιπόν, «μεμέρισται πᾶσα ἡ λογικὴ κτίσις, εἰς τε τὴν ἀσώματον καὶ τὴν ἐνσώματον φύσιν. Ἔστι δὲ ἀγγελικὴ μὲν ἡ ἀσώματος· τὸ δὲ ἕτερον εἶδος ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι. Ἡ μὲν οὖν νοητὴ, ἅτε δὴ τοῦ βαροῦντος κεχωρισμένη σώματος (τούτου λέγω τοῦ ἀντιτύπου τε καὶ εἰς γῆν βρίθοντος) τὴν ἄνω λῆξιν ἐπιπορεύεται, τοῖς κοῦφοις τε καὶ αἰθεριώδεσι τόποις ἐνδιατρίβουσα, ἐν ἐλαφρᾷ τε καὶ εὐκινήτῳ τῇ φύσει· ἡ δὲ ἕτέρα διὰ τὴν τοῦ σώματος ἡμῶν πρὸς τὸ γεῶδες συγγένειαν, οἷόν τινα ἰλύος ὑποστάθμην, κατ' ἀνάγκην τὸν περιγίειον τοῦτον εἴληχε βίον»¹⁷. Ὁ ἄνθρωπος, ἄλλαις λέξεσι, διὰ τῆς πτώσεως εἰσῆλθεν εἰς τὴν περίοδον τῆς «εἰδωλολατρίας» καὶ τῆς «Ἰουδαϊκῆς ἀπάτης», ἀντήλλαξε τὴν μετὰ τῶν ἀγγέλων «ὀμοτιμίαν» καὶ «μετεωροπορίαν» πρὸς τὴν ἐπίγειον ζῶν τῶν παθημάτων καὶ τῆς ἁμαρτίας. «Ἀντὶ τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ τρυφῆς, τὸ νοσῶδες τοῦτο καὶ ἐπίπονον χωρίον ἐν τῇ ζωῇ κεκληρούμεθα· ἀντὶ τῆς ἀπαθείας ἐκείνης, τὰς μυρίας τῶν παθημάτων ἀντελήφραμεν κῆρας· ἀντὶ τῆς ὑψηλῆς ἐκείνης διαγωγῆς, καὶ τῆς μετὰ τῶν

13. Ἐξήγησις τοῦ Ἄσματος τῶν Ἀσμάτων, λόγος ια', αὐτόθι, σ. 448, 10-13, PG 44, 1101A.

14. Λόγος-Κατηχητικὸς, VIII, ἔκδ. J. H. S r a w l e y, σ. 43, 2-6. PG 45, 33BC. Πλεῖω διὰ τὴν περὶ τῶν δερματίνων χιτῶνων διδασκαλίαν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης βλ. ἐν J. D a n i é l o u, μν. ἔ. σ. 52-64. Πρβλ. καὶ τοῦ αὐτοῦ, Les tuniques de peau chez Grégoire de Nysse. Glaube, Geist, Geschichte. Festschrift für Ernst Benz, Leyde 1967, p. 355-367.

15. «Ἐπειδὴ γάρ τῷ αὐτεξουσίῳ κινήματι τοῦ κακοῦ τὴν κοινωνίαν ἐπεσπασάμεθα διὰ τινος ἡδονῆς οἷόν τι δηλητήριον μέλιτι παραρτυθὲν τῇ φύσει τὸ κακὸν καταμιζάντες, καὶ διὰ τοῦτο τῆς κατὰ τὸ ἀπαθὲς-νοουμένης-μακαριότητος ἐκπεσόντες, πρὸς τὴν κακίαν μετεμορφώθημεν». Αὐτόθι, σ. 42, 5-10. PG 45, 33B.

16. Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ψαλμῶν, αὐτόθι, σ. 86, 18-22. PG 44, 508C.

17. Εἰς τὴν Προσευχήν, PG 44, 1165BC.

ἀγγέλων ζωῆς, τοῖς θηρίοις τῆς γῆς συνοικεῖν κατεκρίθημεν· τοῦ ἀγγελικοῦ τε καὶ ἀπαθοῦς τὸν κτηνώδη βίον ἀνατάλλαξάμενοι»¹⁸.

Ἡ ἄπειρος ὁμως ἀγάπη τοῦ Θεοῦ δὲν ἐπέτρεψε νὰ παραμείνη ὁ ἄνθρωπος εἰς αὐτὴν τὴν «παρὰ φύσιν» κατάστασιν. Τοιοῦτοτρόπως διὰ τῆς σαρκώσεως τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, «μετασκευάζεται» ὁ ἄνθρωπος. «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο», ἀναγράφει ὁ ἅγιος Γρηγόριος, «ἵνα μετασκευάσῃ πρὸς πνεῦμα τὴν ἡμετέραν σάρκα»¹⁹. Καὶ πάλιν δῆλα δὴ παρέχεται εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ δυνατότης νὰ «συμμετεωροπορῆ» τοῖς ἀγγέλοις καὶ τῷ Θεῷ. Ἐνῶ λοιπόν, «ἦν ποτε ὅτε ἐν τούτοις ἦν τὸ ἀνθρώπινον διὰ τῆς εἰδωλολατρίας καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀπάτης καὶ τῆς ποικίλης τῶν ἁμαρτιῶν κακίας πλανώμενον, μετὰ ταῦτα δὲ διὰ τοῦ Ἰορδάνου (τοῦ ἱ. Βαπτίσματος) καὶ τῆς σμύρνης (τῆς ἀπαθείας) καὶ τοῦ λιβάνου (τῆς πνευματικῆς ἀναβάσεως) πρὸς τοσοῦτον ὑψώθη, ὥστε αὐτῷ συμμετεωροπορεῖν τῷ Θεῷ»²⁰. Οὕτως ἐν τῇ περιόδῳ τῆς Καινῆς Διαθήκης παρέχεται ἡ δυνατότης εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ ἀπαλλαγῆ τοῦ «δερματίνου χιτῶνος», «ὄν μετὰ τὴν ἁμαρτίαν περιεβάλετο»²¹ καὶ νὰ ἐνδυθῆ ἐκ νέου τὸν «καινὸν χιτῶνα τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ»²². Ἡ ψυχὴ ἡ διὰ τῆς ἁμαρτίας «πτερορρησάσα» ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ ἀποκτήσῃ καὶ πάλιν τὰς ἀπωλεσθείσας πτέρυγας. «Διὰ τοῦτο ἐπεφάνη ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις φωτίζουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀποθήμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας πάλιν δι' ὁσιότητος τε καὶ δικαιοσύνης πτεροφυήσωμεν»²³.

Διὰ τῆς σαρκώσεως συνεπῶς τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦ μοναδικοῦ τούτου καὶ ἀνεπαναλήπτου θεανθρωπίνου γεγονότος, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ τὸ κέντρον ὀλοκλήρου τῆς ἱστορίας τῆς σωτηρίας, παρέχεται εἰς πάντα ἄνθρωπον,

18. Εἰς τοὺς μακαρισμούς, PG 44, 1257D.

19. Κατὰ Εὐνομίου, ἐκδ. W. Jaeger, τόμ. Β', σ. 70, 11-12. PG 45, 637B. Προσφιλεστάτη τυγχάνει τῷ ἁγίῳ Γρηγορίῳ ἡ ἰδέα αὐτῆ τῆς «μετασκευῆς» καὶ «ἀναπλάσεως», ἥτις ἐπετεύχθη διὰ τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ-Λόγου. Οὕτω χαρακτηριστικῶς εἰς ἕτερον σημεῖον τοῦ αὐτοῦ ἔργου ἀναγράφει, ὅτι «διπλῆν τῆς φύσεως ἡμῶν τὴν κτίσιν ἐγνώκαμεν, τὴν τε πρώτην καθ' ἣν ἐπλάσθημεν καὶ τὴν δευτέραν καθ' ἣν ἀνεπλάσθημεν, ἀλλ' οὐκ ἂν τῆς δευτέρας ἡμῶν κτίσεως χρεῖα, εἰ μὴ τὴν πρώτην διὰ τῆς παρακοῆς ἤχρυσάσαμεν. Ἐκείνης τοίνυν παλαιωθεῖσης τε καὶ ἀφανισθείσης ἔδει καινὴν ἐν Χριστῷ γενέσθαι κτίσιν». Αὐτόθι, σ. 69, 22-27. PG 45, 636D-637A.

20. Ἐξήγησις τοῦ Ἄσματος τῶν Ἄσμάτων, αὐτόθι, λόγος η', σ. 251, 11-15. PG 44, 945AB. Πρβλ. J. Daniélou, μν. ξ., σ. 151.

21. Αὐτόθι, λόγος, ια', σ. 327, 14-15. PG 44, 1004D.

22. Αὐτόθι, λόγος, ια', σ. 328, 10-11. PG 44, 1005A.

23. Αὐτόθι, λόγος ιε', σ. 448, 13-16. PG 44, 1101A. «Ὁμοῦ τε γὰρ ἐπεῖδεν ἡμᾶς τοῖς τῆς φιλαυθροῦς ἀφθάλμοις ὁ Θεὸς καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν ἀρχαίαν χάριν ἀνεπτερωθήμεν». Αὐτόθι, σ. 449, 1-3. PG 44, 1101B.

ἀνεξαρτήτως φυλῆς ἢ γλώσσης ἢ ἐποχῆς, ἢ δυνατότης νὰ «περοφυήσῃ» καὶ οὕτω «ἀναπτερούμενος» νὰ «συμμετεωροπορῇ» τοῖς ἀγγέλοις καὶ τῷ Θεῷ. Διὰ τὴν ἐπίτευξιν ἕμως τούτου ἀπαιτεῖται ἡ οἰκειοποίησις τῆς ἀντικειμενικῶς ἐπιτευχθείσης σωτηρίας. Ὁ ἅγιος ἐπίσκοπος Νύσσης τονίζει μετ' ἐμφάσεως δύο σημεῖα: πρῶτον τὸ μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος καὶ δεύτερον τὸν προσωπικὸν πνευματικὸν ἀγῶνα.

Καὶ κατ' ἀρχὰς ἀναφέρεται ὁ ἱερός Πατὴρ εἰς τὸ μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος, ὅπερ θεωρεῖ ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν σπουδαῖον μυστήριον, ὡς τὸ μέσον τῆς «παλιγγενεσίας», δι' οὗ ὁ ἄνθρωπος καὶ πάλιν γίνεται «ὀμότιμος» πρὸς τοὺς ἀγγέλους, ἀποκτᾷ δὴλα δὴ «ἀφ' εἰς ἐν εὐθυνοῦν, λύσειν δεσμῶν, οἰκείωσιν πρὸς Θεόν, παρρησίαν ἐλευθέριον, ἀντὶ δουλικῆς ταπεινότητος, ἰσοτιμίαν τὴν πρὸς ἀγγέλους»²⁴. Ἐν αὐτῷ ὁ πιστὸς ἀπεκδύεται «τὰς ἀμαρτίας ὡς χιτῶνα πτωχικόν τε καὶ πολυκόλλητον» καὶ ἐνδύεται τὸν χιτῶνα «τὸν ἱερόν καὶ κάλλιστον τὸν τῆς παλιγγενεσίας»²⁵. Χαρακτηριστικὴ καὶ λίαν προσφιλὴς τῷ ἁγίῳ Γρηγορίῳ τυγχάνει ἡ ἰδέα αὕτη τῆς «ἀπεκδύσεως» τοῦ παλαιοῦ χιτῶνος καὶ τῆς «ἐνδύσεως» τοῦ καινοῦ, ἥτις ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ ἱεροῦ Βαπτίσματος. Ἡ «ἀπέκδυσις» τοῦ παλαιοῦ τούτου χιτῶνος δὲν εἶναι ἄλλο τι, ἢ ἀπέκδυσις τοῦ «δερματίνου» ἐκείνου «χιτῶνος», τὸν ὁποῖον περιεβλήθη ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὴν πτώσιν καὶ ὁ ὁποῖος ἐγένετο ἀφορμὴ ὥστε νὰ μὴ δύναται πλέον νὰ «συμμετεωροπορῇ» ταῖς θείαις καὶ οὐρανίαις δυνάμεσιν. Ὡραιότατα παρουσιάζει τὴν διδασκαλίαν ταύτην ὁ ἅγιος Γρηγόριος ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ Ἄσματος τῶν Ἀσμάτων. Ἡ νύμφη τοῦ Ἄσματος, τύπος καὶ σύμβολον τῆς πρὸς τὸ μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος προσερχομένης ψυχῆς, ἀπεκδύεται «τὸν δερματίνον ἐκείνον χιτῶνα, ὃν μετὰ τὴν ἀμαρτίαν περιεβάλετο, καὶ ἀπονιψαμένη τῶν ποδῶν τὸ γεῶδες», ἐνδύεται «τὸ φωτοειδὲς καὶ ἄυλον» ἐνδυμα, τὸ ἐνδυμα τὸ καινόν, «Ἰησοῦν δὲ λέγει εἶναι τὸ ἐνδυμα»²⁶.

24. Εἰς τὴν ἡμέραν τῶν φώτων, ἔκδ. E.-G.-e-b-h-a-r-d-t., σ. 222, 23-223, 1. PG 46, 580A.

25. Αὐτόθι, σ. 236, 8-10. PG 46, 593B. Σχετικῶς καὶ εἰς τὴν ὁμιλίαν του πρὸς τοὺς βραδύνοντας εἰς τὸ Βάπτισμα ὁ ἅγιος τῶν Νύσσαίων ἐπίσκοπος ἀναγράφει: «Ἀπόδυσαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ὡς ἱμάτιον ρυπαρόν, τὸ-αἰσχρόν, τὸ-γέμον αἰσχύνης, τὸ-ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἀμαρτιῶν πολυκόλλητον, τοῖς οἰκτροῖς ρακίαις περικεκνημένον τῆς ἀνομίας. Δέξαι δὲ τὸ τῆς ἀφθαρσίας ἐνδυμα, ὅπερ ὁ Χριστὸς σοι διαπλώσας προτείνεται, καὶ μὴ ἀπόσῃ τὴν δωρεάν, ἵνα μὴ ὑβρίσης τὸν δωρησάμενον». PG 46, 420C.

26. Ἐξηγήσις τοῦ Ἄσματος τῶν Ἀσμάτων, λόγος ια', αὐτόθι, σ. 327, 14-329, 1. PG 44, 1004D-1005B. Τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἰδέαν εὐρίσκομεν καὶ παρὰ τῷ ἁγίῳ Ἰωάννῃ τῷ Χρυσοστόμῳ, ὅστις χαρακτηριστικῶς ἀναγράφει, ὅτι ἐν τῷ Βαπτίσματι, «ἀποδύομεθα καὶ ἐνδύομεθα· ἀποδύομεθα μὲν τὸ παλαιὸν ἱμάτιον τὸ ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἡμαρτημένων καταρρυπαθέν, ἐνδύομεθα δὲ τὸ καινὸν καὶ πάσης κηλίδος ἀπηλλαγμένον. Τί δὲ λέγω; Αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἐνδύομεθα: Ὅσοι γάρ, φησίν, εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε». Ἀκολουθία πρὸς τοὺς μέλλοντας φωτίζεσθαι καὶ σαφῆς ἀπόδειξις τῶν συμβολικῶς

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν συνεπῶς τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης, τὸ μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος ἀπαλλάσσει τὸν ἄνθρωπον ἐκ τοῦ βάρους τῶν «δερματίνων χιτῶνων» καὶ καθιστᾷ αὐτὸν «κουφον» καὶ «ἀνωφερῆ» καὶ «μετέωρον», ἱκανὸν δῆλα δὴ νὰ «μετεωροπορῆ» καὶ πάλιν, καὶ νὰ ἀνέρχεται «μετὰ παρρησίας» εἰς τὸ ὕψος, «ἐν ᾧ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ὁρᾶται». Ἡ ἀναγκαιότης λοιπὸν τοῦ μυστηρίου τοῦ Βαπτίσματος διὰ τὴν ἀπέκδυσιν τοῦ δερματίνου χιτῶνος καὶ διὰ τὴν θείαν «μετεωροπορίαν» καθίσταται προφανής. «Οὐκ ἔστι δεδεμένος ποσίν», τονίζει κατηγορηματικῶς ὁ «θεόσοφος» ἐπίσκοπος Νύσσης, «ἀναδραμεῖν πρὸς τὸ ὕψος ἐκεῖνο ἐν ᾧ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ὁρᾶται, εἰ μὴ περιλυθεῖ τῶν τῆς ψυχῆς βάσεων ἢ νεκρὰ τε καὶ γήνη τῶν δερμάτων περιβολῆ ἢ περιτεθεῖσα κατ' ἀρχὰς τῆ φύσει, ὅτε διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ θείου θελήματος ἐγυμνώθημεν»²⁷.

Περαιτέρω ὁ ἱερός Πατήρ, παραλλήλως πρὸς τὴν σπουδαιότητα καὶ ἀναγκαιότητα τοῦ τῆς «παλιγγενεσίας λουτροῦ», τονίζει καὶ τὴν προσωπικὴν προσπάθειαν τοῦ πιστοῦ. Διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ Βαπτίσματος ἐγένετο ἡ «ἀπαρχή», ἀπαιτεῖται ὅμως ἐν συνεχείᾳ ἀγὼν ἐπίπυρος καὶ συνεχῆς διὰ νὰ δυνηθῆ ὁ ἄνθρωπος καὶ πάλιν νὰ γίνῃ «ἀπαθής» καὶ νὰ «συμμετεωροπορῆ» ταῖς νοηταῖς δυνάμεσι. «Λάβετε τὸ τάλαντον, καὶ πρόσθετε τὴν ἐργασίαν», συμβουλεύει ὁ ἅγιος Γρηγόριος τοὺς προσερχομένους εἰς τὸ «μυστικὸν λουτρόν»²⁸. Τὸ μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος δῆλα δὴ εἶναι «διακοπή τις τῆς τοῦ κακοῦ συνεχείας» καὶ οὐχὶ παντελῶς ἀφανισμὸς τῆς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ροπῆς²⁹, διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ὁποῦ ἀπαιτεῖται ὁ ἀδιάκοπος ἀγὼν τοῦ μέλους τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ διὰ τῶν λοιπῶν μυστηρίων καθαγιάζουσα χάρις. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν βλέπομεν παρὰ τῷ ἁγίῳ Γρηγορίῳ Νύσσης νὰ συνδέεται ὠραιότατα ἡ μυστικὴ πρὸς τὴν μυστηριακὴν ζωὴν. Μυστηριακὴ καὶ προσωπικὴ πνευματικὴ

τε καὶ τυπικῶς ἐν τῷ θείῳ Βαπτίσματι τελουμένων, Huit Catéchèses Baptismales, Introduction, Texte critique, Traduction et Notes, A. W e g n e r, Sources Chrétiennes, 50, Paris 1957, p. 139, 11, 4-8.

27. Θεωρία εἰς τὸν τοῦ Μωϋσεως βίον, ἔκδ. H. Musurillo, σ. 39,22-40. 1. PG 44, 332D-333A. Ἀξιοσημεῖωτος τυγχάνει καὶ ἡ προτροπὴ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου πρὸς τὸν βαπτισθέντα, ὅπως διὰ τοῦ προσωπικοῦ ἀγῶνος διατηρήσῃ τὸν «φωτοειδῆ» καὶ «ἄυλον» χιτῶνα, ὃν ἐνεδύσατο διὰ τοῦ ἱεροῦ Βαπτίσματος. «...μηκέτι ἐπενδύσασθαι τὸν τῆς ἁμαρτίας χιτῶνα, μηδὲ δύο χιτῶνας ἔχειν, ἀλλὰ τὸν ἓνα μόνον, ἵνα μὴ δύο περὶ τὸν αὐτὸν ὄσιν οἱ ἀσύμβατοι πρὸς ἀλλήλους χιτῶνες. Τίς γὰρ κοινωνία τῷ σκοτεινῷ ἐνδύματι πρὸς τὸ φωτεινὸν τε καὶ ἄυλον; ... τίς γὰρ ἂν βλέπων περὶ ἑαυτὸν τὸν ἡλιοειδῆ τοῦ Κυρίου χιτῶνα τὸν διὰ καθαρότητος καὶ ἀφθαρσίας ἱστουρηθέντα, οἷον ἐπὶ τῆς ἐπὶ τοῦ ὕδρου μεταμορφώσεως ἔδειξεν, εἶτα καταδέχεται τὸ πτωχὸν τε καὶ ρακῶδες ἱμάτιον ἑαυτῷ περιθεῖναι, ὅπερ ὁ μέθυσος καὶ πορνοκόπος, καθὼς ἡ Παροιμία φησὶ, περιβάλλεται;» Ἐξήγησις τοῦ Ἄσματος τῶν Ἀσμάτων, λόγος α', αὐτόθι, σ. 328, 17-329, 14. PG 44, 1005BC.

28. Πρὸς τοὺς βραδύνοντας εἰς τὸ Βάπτισμα, PG 46, 429A.

29. «...οὐ μὴν τελείως ἀφανισμὸν, ἀλλὰ τινὰ διακοπὴν τῆς τοῦ κακοῦ συνεχείας». Λόγος Καττηχητικός, XXXV, αὐτόθι, σ. 134, 11-13. PG 45, 89B.

ζωὴ εἶναι τὰ δύο ἀναγκαῖα στοιχεῖα δι' ὧν ἐπιτυγχάνεται ὁ ἁγιασμός καὶ ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου.

Τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος πνευματικοῦ ἀγῶνος, τῆς πνευματικῆς ταύτης ἀσκήσεως, ἥτις δέον ὅπως ἐπακολουθήσῃ τοῦ «μυστικοῦ λουτροῦ», διακρίνει ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης δύο ὄψεις: τὴν ἀρνητικὴν οὕτως εἰπεῖν καὶ τὴν θετικὴν. Ὁ ἄνθρωπος καλεῖται ἄλλαις λέξεσιν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὅπως διὰ τῆς συνεχοῦς ἀσκήσεως ἀπαλλαγῆ τῶν ποικίλων παθῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅπως καλλιέργησῃ τὰς διαφόρους ἀρετάς. Αἱ δύο αὗται ὄψεις τῆς πνευματικῆς «προκοπῆς» καθιστοῦν τὸν πιστὸν «ἐλευθέρον», δυνάμενον «μετεωροπορεῖν» καὶ «τὰ ἄνω βλέπειν». Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου δέον ὅπως μετ' ἐμφάσεως τονισθῆ, ὅτι διὰ τὴν πνευματικὴν πορείαν ἀπαιτεῖται μεθοδία καὶ σύνεσις· δὲν χρειάζεται σημεῖον ὁ ἅγιος Γρηγόριος «ἄμετρος κακοπάθεια» τῆς σαρκὸς ἢ ἄλλου εἶδους «ἀμετρία»³¹, διότι οὕτω καταλήγει τις εἰς ὅλως ἀντίθετα ἀποτελέσματα. «Πολλοί», ἀναγράφει λίαν χαρακτηριστικῶς ὁ ἅγιος ἐπίσκοπος Νύσσης, «διὰ τῆς υπερβαλλούσης ἀκριβείας ἔλαθον ὑπεναντία σπουδάζοντες τῷ ἰδίῳ σκοπῷ καὶ ἄλλῳ τρόπῳ τῶν ὑψηλῶν τε καὶ θειοτέρων τὴν ψυχὴν ἀποστήσαντες εἰς ταπεινάς φροντίδας καὶ ἀσχολίας κατήγαγον πρὸς τὰ σωματικὰ παρατηρήματα τὴν διανοίαν ἑαυτῶν κλίναντες, ὡς μηκέτι αὐτοῖς ἐν ἐλευθερίᾳ μετεωροπορεῖν τὸν νοῦν καὶ τὰ ἄνω βλέπειν, ἀλλ' ἐπὶ τὸ πονοῦν καὶ συντριβόμενον τῆς σαρκὸς ἐπικλίνεσθαι»³¹. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ἀριδῆλως καταφαίνεται, ὅτι παρὰ τῷ ἁγίῳ Γρηγορίῳ ἡ πνευματικὴ πορεία καὶ ἀσκησις δὲν εἶναι ἐξουθένωσις καὶ ἀφανισμός τοῦ σώματος, ἀλλὰ πνευματικὴ ἐλευθερία ἐκ τῶν «παθημάτων» καὶ τῆς «ἀμαρτίας». Ὁ πιστὸς διὰ τῆς «ἀπαθείας» ἐν ἄλλαις λέξεσι καὶ διὰ τῆς πνευματικῆς «ἀναβάσεως» καλεῖται ὅπως ἀγίαση καὶ θεοποίηση καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ σῶμα³². Καλεῖται ὅπως μεταβάλλῃ τὴν «σωματώδη φύσιν» πρὸς «τὸ ἀνωφερὲς καὶ κοῦφον καὶ ἐναέριον». Διὰ τὸν λόγον ἀκριβῶς αὐτὸν προτρέπει ὁ ἱερός Πατήρ, ὅπως «μὴ παχεῖα τινὶ καὶ πολυσάρκῳ τῇ τοῦ βίου περιβολῇ καταβλάπτειν τὴν ψυχὴν, ἀλλ' ἀπολεπτύνειν, οἷόν τι ἀράχνιον νῆμα, τῇ καθαρότητι τῆς ζωῆς πάντα τὰ τοῦ βίου ἐπιτηδεύματα

30. Περὶ Παρθενίας, ἐκδ. - J. P. G a r n o s, σ. 330, 16-20. Τὸ κεῖμενον τοῦ Migne χρήζει διορθώσεως.

31. Ἀυτόθι, σ. 330, 21-331, 3. PG 46, 404A.

32. Ἡ καθόλου πνευματικὴ ζωὴ τοῦ χριστιανοῦ παρουσιάζεται ὑπὸ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ὡς πνευματικὴ τις «ἀνάβασις». Τῆς ἐν λόγῳ ἀναβάσεως διακρίνει ὁ ἱερός Πατήρ τρία στάδια: α) τὸ στάδιον τῆς «ἀπαθείας», τῆς διὰ τῆς ἀσκήσεως τουτέστιν ἀπελευθερώσεως ἐκ τῶν παθῶν καὶ τῆς ἀμαρτίας, β) τὸ στάδιον τῆς «παρησίας», ἥτοι τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ συμφιλίωσεως καὶ καταλλαγῆς καὶ γ) τὸ στάδιον τῆς «μετουσίης», τῆς μυστικῆς δηλονότι μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐνώσεως. Εἰς τὴν «ἀνάβασιν» καὶ «πορείαν» ταύτην μετέχει ὁ ὅλος ἄνθρωπος, ψυχῇ τε καὶ σώματι. Οὕτω λοιπὸν ἡ θέωσις, ἡ διὰ τῆς ἀσκήσεως καὶ τῆς συνεργίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπιτυγχανομένη, ἀναφέρεται εἰς τὸν καθόλου ἄνθρωπον.

καὶ ἐγγύς εἶναι πρὸς τὸ ἀνωφερές τε καὶ κοῦφον καὶ ἐναέριον, τὴν σωματώδη ταύτην μετακλωσαι φύσιν»³³.

Παραλλήλως ὅμως πρὸς τὴν καθαρῶς χριστιανικὴν ταύτην θεώρησιν τοῦ σώματος δὲν παραλείπει ὁ ἅγιος Γρηγόριος νὰ τονίσῃ μετ' ἐμφάσεως, ὅτι δὲν πρέπει ἡ ψυχὴ νὰ υποκύπτῃ εἰς τὰς ἐπιθυμίας τοῦ σώματος, ἀντιθέτως δέον ὅπως ἐξουσιάζῃ αὐτοῦ. «Ἡ τῷ σώματι συγκατασπασθεῖσα ψυχὴ οὐκέτι πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἄνω κάλλη βλέπειν δυνήσεται, πρὸς τὸ ταπεινὸν καὶ κτηνώδες τῆς φύσεως ἐπικύπτουσα»³⁴. Ἀπαιτεῖται οὕτως εἰπεῖν ἐγγρηγορσις καὶ ἐτοιμότης καὶ κάματος, ἀδιάπαυστος δῆλα δὴ ἀγών, ἵνα μὴ ὑποταχθῇ ἡ ψυχὴ εἰς τὸ σῶμα, ἀλλ' ἵνα καθοδηγῇ αὐτό, τῇ συνεργίᾳ καὶ χάριτι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πρὸς τὸν ἁγιασμὸν καὶ τὴν θέωσιν. «Πᾶσα γὰρ ἐστὶ σπουδὴ», τονίζει ὁ ἅγιος Γρηγόριος, «ὅπως μὴ τὸ ὑψηλὸν τῆς ψυχῆς διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν ἡδονῶν ταπεινωθῆι, καὶ ἀντὶ τοῦ μετεωροπορεῖν καὶ εἰς τὰ ἄνω βλέπειν τὴν διάνοιαν ἡμῶν πρὸς τὰ σαρκὸς καὶ αἵματος πάθη κατενεχθεῖσαν πεσεῖν»³⁵.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν διὰ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς πνευματικῆς ἀναβάσεως μεταμορφοῦται ὁ ὅλος ἄνθρωπος. Ἡ «βαρύτες» τοῦ σώματος, τὸ δεινὸν τοῦτο ἀποτέλεσμα τῆς ἁμαρτίας, μεταβάλλεται εἰς «κουφότητα». «Κοῦφον μὲν γάρ τι καὶ ἀνωφερές πρᾶγμα ἡ ἀρετή. Πάντες γὰρ οἱ κατ' αὐτὴν ζῶντες ὡς νεφέλαι πέτονται κατὰ τὸν Ἡσαΐαν καὶ ὡς περιστερὰὶ σὺν νεοσσοῖς· βαρὺ δὲ ἡ ἁμαρτία, καθὼς φησί τις τῶν προφητῶν, ἐπὶ τάλαντον μολύβδου καθεζομένη»³⁶. Οὕτως ὁ ἄνθρωπος ἀπαλλασσόμενος διὰ τῆς πνευματικῆς πορείας τοῦ βάρους τῆς ἁμαρτίας, δύναται καὶ πάλιν νὰ «μετεωροπορῇ». Ἡ ψυχὴ διὰ τῆς πνευματικῆς ἀσκήσεως δύναται «πάλιν πτεροθῆναι καὶ ἀναλαβεῖν διὰ τῶν ἀρετῶν τὰς πτέρυγας τῆς ὡσπερὶ περιστερᾶς», δι' ὧν παρέχεται αὐτῇ ἡ «τῆς πτήσεως δύναμις»³⁷. Προσφιλῆς τυγχάνει τῷ ἁγίῳ Γρηγορίῳ ἡ παρομοίωσις τῆς ψυχῆς πρὸς περιστερὰν, ἥτις διὰ τῆς ἐναρέτου πολιτείας «μετεωροπορεῖ». Προϋπόθεσις βεβαίως τῆς θείας ταύτης πτήσεως τυγχάνει ἡ ἀπελευθέρωσις ἐκ τῶν παθῶν καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς ἀρε-

33. Θεωρία εἰς τὸν τοῦ Μωϋσέως βίον, αὐτόθι, σ. 98, 23-9,3. PG 44, 388D.

34. Περὶ Ἡερθενίας, αὐτόθι, σ. 277, 18-21. PG 46, 348D.

35. Αὐτόθι, σ. 277, 7-11. PG 46, 348B.

36. Αὐτόθι, σ. 322, 11-15. PG 46, 393D.

37. Ἐξήγησις τοῦ Ἄσματος τῶν Ἀσμάτων, λόγος ιε', αὐτόθι, σ. 449, 19-450, 1. PG 44, 1101C. Συναφῶς καὶ ἐν τῇ θεωρίᾳ εἰς τὸν τοῦ Μωϋσέως βίον ἀναγράφει ὁ ἅγιος Γρηγόριος: «Ἐὶ δέ τις, καθὼς ἡ ψαλμοῦδια φησί, τῆς τοῦ θυθοῦ ὑποστάθμης ἀνασπᾶσας τοὺς πόδας ἐπὶ τῆς πέτρας τοῦτους ἐρείσειεν (ἡ πέτρα δὲ ἐστὶν ὁ Χριστός, ἡ παντελής ἀρετή), ὅσῳ μᾶλλον ἐδραῖος ἐν τῷ ἀγαθῷ καὶ ἀμετακίνητος κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Παύλου γίνεται, τοσοῦτῳ θάττον διανύει τὸν δρόμον οἷόν τι πτεροῦ τῇ στάσει χρώμενος καὶ πρὸς τὴν ἀνωπορεῖαν διὰ τῆς βεβαιότητος τοῦ ἀγαθοῦ τὴν καρδίαν πτεροῦμενος». Αὐτόθι, σ. 418, 18-24. PG 44, 405D.

τῆς. «Πῶς δ' ἂν τις πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀναπταίη μὴ πτερωθεὶς τῷ οὐρανίῳ πτερῶ καὶ ἀνωφερῆς καὶ μετέωρος διὰ τῆς ὑψηλῆς πολιτείας γενόμενος; τίς δὲ οὕτως ἔξω τῶν εὐαγγελικῶν μυστηρίων ἐστίν, ὡς ἀγνοεῖν ὅτι ἐν βχῆμα τῆ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ τῆς ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς πορείας ἐστὶ, τὸ τῷ εἶδει τῆς καταπτώσεως περιστερᾶς ἑαυτὸν ὁμοιωῖσαι, ἧς τὰς πτέρυγας γενέσθαι αὐτῷ καὶ Δαβίδ ὁ Προφῆτης ἐπόθησεν;»³⁸. Διὰ τὸν λόγον ἄλλωστε αὐτὸν, σημειώνει ὁ ἅγιος Γρηγόριος, τὸ Εὐαγγέλιον χαρακτηρίζει τοὺς ἐν ἀρετῇ καὶ εὐσεβείᾳ διάγοντας «πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ». «Τὰς ὑψηλὰς καὶ μετεωροπόρους ψυχὰς, πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ τὸ Εὐαγγέλιον ὀνομάζει»³⁹. Σχετικῆ τυγχάνει καὶ ἡ ἰδέα τοῦ Μ. Βασιλείου, ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζει τὸν δι' ἀρετῆς τελειωθέντα, τουτέστι τὸν ἅγιον, «ἀετόν», ὅστις ἵπταται καὶ «μετεωροπορεῖ». «Ὡσπερ οὖν ἀετὸς λέγεται ὁ ἅγιος διὰ τὸ μετεωροπορεῖν, καὶ διὰ τὸ διηρημένον ἀπὸ γῆς ἐπὶ πλεῖον»⁴¹.

Ὡς ὑψίστη βαθμὶς τοῦ κατ' ἀρετὴν καὶ ἀπάθειαν βίου, θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης ἡ ζωὴ τῆς ἀγνείας καὶ παρθενίας. Ἡ παρθενία εἶναι, κατὰ τὸν ἱερὸν Πατέρα, ἡ κορωνὴ τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν οἱ ἐν ἀληθεῖ παρθενία διάγοντες, οἱ ὄντως ἐλεύθεροι ἐκ τῶν παθῶν, εἶναι οἱ μιμηταὶ τῶν ἀύλων καὶ οὐρανίων δυνάμεων. «Τοσαύτη ἐστὶ τῆς παρθενίας ἡ δύναμις, ὡς καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς παρὰ τῷ Πατρὶ τῶν πνευμάτων μένειν καὶ μετὰ τῶν ὑπερκοσμίων χορεύειν δυνάμεων καὶ τῆς ἀνθρωπίνης σωτηρίας ἐφάπτεσθαι, τὸν μὲν Θεὸν δι' ἑαυτῆς πρὸς τὴν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου κοινωνίαν κατάγουσα, τὸν δὲ ἄνθρωπον ἐν ἑαυτῇ πρὸς τὴν τῶν οὐρανίων ἐπιθυμίαν πτεροῦσα καὶ οἶονεὶ σύνδεσμος τις γινομένη τῆς ἀνθρωπίνης πρὸς τὸν Θεὸν οἰκειώσεως»⁴¹. Τὴν αὐτὴν ἰδέαν ἐκφράζει ὠραιότατα καὶ ἀλλαχοῦ ὁ ἅγιος Γρηγόριος, ὀνομάζων τὴν παρθενίαν «μεθόριον θανάτου καὶ ζωῆς»⁴²,

38. Περὶ Παρθενίας, αὐτόθι, σ. 294, 8-15. PG 46, 365C.

39. Περὶ τῆς Ἐξαήμερου, PG 44, 64A. Πρβλ. Ματθ. ιγ', 32. Ὡρατότατα ἀναγράφει ἀλλαχοῦ ὁ ἅγιος Γρηγόριος, ὅτι ἀό καταλιπὼν τὴν ὕλικὴν καὶ χαμαίζηλον τῶν ἀνθρώπων ζωὴν, ἀναβάς δὲ διὰ τῆς ὑψηλῆς ἐπιθυμίας εἰς τὴν ἐπουράνιον πολιτείαν καὶ τὰ ἄνω φρονῶν, οὗ ὁ Χριστὸς, καὶ μὴ βαρούμενος τῷ ἄχθει τοῦ σώματος ἀλλ' ἐξελαιφρύνας διὰ τῆς καθαρτέρας ζωῆς, ὥστε αὐτῷ νεφέλης δίκην συμμετεωροπορεῖν ἐπὶ τὰ ἄνω τὴν σάρκα, οὗτος κατὰ γε τὴν ἐμὴν κρίσιν ἐκεῖνων ἐστὶν τῶν κατανομασμένων, ἐν οἷς τὰ ὑπομνήματα τῆς τοῦ δεσπότη ὑπὲρ ἡμῶν φιλανθρωπίας δρᾶται. Ἐπιστολὴ Γ', ἐκδ. G. Pasquali, σ. 20, 14-23. PG 46, 1016C.

40. Μ. Βασιλείου, Ὁμιλία εἰς τὸν κη' φαλμόν, PG 29, 300B. Σχετικῆ τυγχάνει καὶ ἡ ἰδέα τοῦ Ὡριγένους, ὅστις σημειώνει ὅτι «... αἱ πτέρυγες τῆς γῆς οἱ διορατικώτατοί εἰσι καὶ μετεωροπόροι... οἱ κατὰ τὸν θεῖον νόμον βιοῦν δεδιδαγμένοι». Ἐκλογαὶ εἰς τὸν Ἰεζεκιήλ, PG 13, 788C.

41. Περὶ Παρθενίας, αὐτόθι, σ. 255, 4-11. PG 46, 324BC.

42. Ἄπο γὰρ γενέσεως ἡ φθορὰ τὴν ἀρχὴν ἔχει, ἧς οἱ πικυόμενοι διὰ τῆς παρθενίας ἐν ἑαυτοῖς ἐσθῆσαν τὴν τοῦ θανάτου περιγραφὴν περαιτέρω προελθεῖν αὐτὸν δι' ἑαυ-

διότι ακριβῶς ὁ ἐν παρθενία βίος παρέχει τὴν δυνατότητα εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ ἀναχθῆ ἀπὸ τῆς παρουσίας ζωῆς τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀμαρτίας εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀγγέλων, εἰς τὴν ζωὴν δῆλα δὴ τῆς πλήρους ἀπαθείας. Ἐπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ὁ ἐν παρθενία διαβιῶν, διὰ τῆς συνεχοῦς ἀσκήσεως, καθίσταται «ἰσαγγελος»⁴³, «συγχορεύων» καὶ «συμμετεωροπορῶν» ταῖς νοηταῖς καὶ οὐρανίαις δυνάμεσι. Παρ' οἷς ὁ βίος διῆλθεν ἐν καθαρότητι καὶ παρθενία, σημειώνει ὁ ἅγιος τῶν Νυσσαέων ἐπίσκοπος, «μεθόριος ἦν ἡ ζωὴ τῆς τε ἀνθρωπίνης καὶ τῆς ἀσωμάτου φύσεως. Τὸ μὲν γὰρ ἐλευθερωθῆναι τῶν ἀνθρωπίνων παθημάτων τὴν φύσιν κρεῖττον ἢ κατὰ ἄνθρωπον ἦν· τὸ δὲ ἐν σώματι φαίνεσθαι καὶ σχήματι περιειληφθαι, καὶ τοῖς αἰσθητικοῖς ὀργάνοις συζῆν, ἐν τούτῳ τῆς ἀγγελικῆς τε καὶ ἀσωμάτου φύσεως τὸ ἔλαττον εἶχον. Τάχα δ' ἂν τις τολμήσας εἴποι μηδὲ καταδεεστέραν τὴν παραλλαγὴν εἶναι· ὅτι σαρκὶ συζῶντες, καθ' ὁμοίότητά τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων, οὐκ ἐβαροῦντο τῷ ἐφορκίῳ τοῦ σώματος· ἀλλ' ἀνωφερῆς τε καὶ μετέωρος ἦν αὐτῶν ἡ ζωὴ, ταῖς οὐρανίαις συμμετεωροποροῦσα δυνάμεσι»⁴⁴.

Τὰνωτέρω ἀγούσιν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ ἐν παρθενία διάγων «τὰ ἄνω φρονεῖ» καὶ «συμμετεωροπορεῖ τῷ Θεῷ»⁴⁵, διότι ἀκριβῶς ἔχει ὡς ἀδιάκοπον φροντίδα καὶ μέλημά του τὴν καλλιέργειαν καὶ ἀπόκτησιν τῆς ἀρετῆς. Ὁ ἐν ἀληθεῖ παρθενία καὶ ὁσιότητι διαβιῶν ἐν ἄλλαις λέξεσι ζῆ ἤδη ἐν τῷ νῦν αἰῶνι τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα. Ἀποτελεῖ ὁμοῦ μετὰ τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων ἓνα «σύλλογον» καὶ μίαν «χοροστασίαν» καὶ ἓνα «χορόν». Ὡς τοιοῦτον παράδειγμα ἀνθρώπου, ὅστις διὰ τῆς ἀδιακόπου ἀσκήσεως καὶ τῆς παρθενίας κατόρθωσε νὰ «συμμετεωροπορῆ ταῖς θεαῖς δυνάμεσι» καὶ νὰ μὴ ἐμποδίζεται ποσῶς ἐκ τοῦ σώματος εἰς τὴν θεῖαν ταύτην πορείαν τοῦ νοός, παρουσιάζεται ὑπὸ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μ. Βασίλειος. Ὁ Μ. Βασίλειος θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἐπισκόπου Νύσσης, ὡς «ὁ παντὸς ὑπερθεὶς ἑαυτὸν τοῦ κόσμου, καὶ οἷον στενοχωρούμενος ἐν πάσῃ τῇ αἰσθητῇ τῶν στοιχείων φύσει, ὡς μηδὲ τὸν οὐρανὸν φέρειν ἑαυτοῦ ὑπερκειμενον· ἀλλ' εἰς τὸν ἐπέκεινα ἔσθαι τῇ ψυχῇ, καὶ υπερκρύπτοντα τὴν αἰσθητὴν τοῦ κόσμου περιτοχὴν ἀεὶ τοῖς νοητοῖς ἐμβατεύειν, καὶ συμμετεωρο-

τῶν καλύσαντες καὶ ὡσπερ τι μεθόριον θανάτου καὶ ζωῆς ἑαυτοὺς στήσαντες ἐπέσχον αὐτὸν τῆς ἐπὶ τὸ πρόσω φθορᾶς». Αὐτόθι, σ. 306, 2-7. PG 46, 377C. Πρβλ. καὶ M. Aubineau, Grégoire de Nysse, *Traité de la Virginité, Sources Chrétiennes* 119, Paris 1966, p. 162.

43. Αὐτόθι, σ. 309, 8-15. PG 46, 381AB.

44. Εἰς τὸν βίον τῆς ὁσίας Μακαρίας, PG 46, 972A.

45. Περὶ Παρθενίας, αὐτόθι, σ. 268, 17-20. PG 46, 337D.

πορεῖν ταῖς θεαῖς δυνάμεσι, μηδὲν τῷ σωματικῷ ἐφοκλίω πρὸς τὴν τοῦ νοῦ πορείαν ἐμποδιζόμενος»⁴¹.

Ἰδιαζόντως ἀξιοσημείωτος τυγχάνει ἡ γνώμη τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, καθ' ἣν ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος θεία «μετεωροπορία» μέλει ὅπως ὀλοκληρωθῆ καὶ τελειωθῆ ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ καὶ βασιλείᾳ, ἐν τῇ ὁποία δὲν θὰ ὑφίσταται πλέον ἡ «βαρύτης» τῆς ἀμαρτίας καὶ τὸ δυσμενὲς αὐτῆς ἀποτέλεσμα, ὁ θάνατος. Ἰπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ἡ «μετεωροπορία», ἡ διὰ τῆς ἀσκήσεως καὶ διὰ τῆς ἀρετῆς ἐπιτυγχανομένη ἐν τῷ παρόντι βίῳ, εἶναι πρόγευσις τῆς μελλούσης ἐν οὐρανοῖς πληρότητος. Οἱ δίκαιοι καὶ οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ, ἄλλως εἰπεῖν, μετὰ τὴν κοινὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν τελικὴν κρίσιν, θὰ ἀποτελέσουν καὶ πάλιν μετὰ τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων μίαν «σύνοδον» καὶ μίαν «χοροστασίαν»⁴⁷. Θὰ ἐπανεέλθουν δῆλα δὴ οἱ ἐν πίστει καὶ εὐσεβείᾳ βιώσαντες εἰς τὴν πρὸ τῆς πτώσεως μακαρίαν καὶ παραδεισιακὴν ζωὴν. Θὰ γίνουσι ἐκ νέου «ὁμότιμοι» τοῖς ἀγγέλοις, «ἰσαγγελοὶ»⁴⁸. «Ἰσαγγελοὶ γὰρ εἰσι, καὶ υἱοὶ Θεοῦ εἰσι, τῆς ἀναστάσεως υἱοὶ ὄντες. Ἡ δὲ τῆς ἀναστάσεως χάρις οὐδὲν ἕτερον ἡμῖν ἐπαγγέλλεται, ἢ τὴν εἰς τὸ ἀρχαῖον τῶν πεπτωκότων ἀποκατάστασιν. Ἐπάνοδος γὰρ τίς ἐστὶν ἐπὶ τὴν πρώτην ζωὴν ἢ προσδοκωμένη χάρις, τὸν ἀποβληθέντα τοῦ παραδείσου πάλιν εἰς αὐτὸν ἐπανάγουσα. Εἰ τοίνυν ἡ τῶν ἀποκαθισταμένων ζωὴ πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων οἰκειῶς ἔχει, δηλονότι ὁ πρὸ τῆς παραβάσεως βίος ἀγγελικός τις ἦν· διὸ καὶ ἡ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐπάνοδος τοῖς ἀγγέλοις ὁμοιωταί»⁴⁹. Διὰ τὸν λόγον ἀκριβῶς αὐτὸν προτρέπει καὶ συμβουλεύει πάντας ἡμᾶς,

46. Ἐπιτάφιος λόγος εἰς τὸν ἴδιον ἀδελφὸν τὸν Μ. Βασιλεῖον, PG 46, 813D. Εἰς ἕτερον σημεῖον τοῦ αὐτοῦ λόγου ὁ ἅγιος Γρηγόριος ἐπαινῶν τὴν ἀρετὴν τοῦ Μ. Βασιλείου, ἀναγράφει: «Τίς οὖν ἡ Βασιλείου εὐγένεια; καὶ τίς ἡ πατρὶς; γένος μὲν αὐτῷ ἡ πρὸς τὸ θεῖον οἰκειώσις· πατρὶς δέ, ἡ ἀρετῆ. Ὁ γὰρ τὸν Θεὸν δεξάμενος, καθὼς φησι τὸ Εὐαγγέλιον, ἐξουσίαν ἔχει τέκνον Θεοῦ γενέσθαι. Τί δὲ τῆς πρὸς Θεὸν συγγενείας εὐγενέστερον ἢ τις ἐπιζητήσῃεν; Ὁ δὲ ἐν τῇ ἀρετῇ ὢν, καὶ ταύτην γεωργῶν, καὶ ἐκ ταύτης προσοδευόμενος, πατριδα πάντως ἑαυτοῦ ποιεῖται τοῦτο ᾧ ἐμβιοτεύει. Σωφροσύνη ἦν αὐτῷ τὸ ἐφέστιον, σοφία τὸ κτῆμα· δικαιοσύνη δὲ καὶ ἀλήθεια καὶ καθαρότης τὰ λαμπρὰ καὶ περίβλεπτα τῶν οἰκοδομημάτων κάλλη· οἷς ἐνδαιτώμενος ἐπηγάλλετο πλέον, ἢ ὅσον οἱ τοῖς μαρμαρίνοις τε καὶ χρυσοπάστοις οἰκοῖς ἐναβρυνόμενοι». Αὐτόθι, PG 46, 816B.

47. «Ὅταν εἰς μίαν χοροστασίαν συναρμοσθῇ πᾶσα ἡ κτίσις, τῶν τε ὑπερκειμένων τῶν τε ὑποβεβηκότων ἀπάντων, καὶ κυμβάλου δίκην ἡ νοητὴ κτίσις καὶ ἡ νῦν δι' ἀμαρτίας μεμερισμένη καὶ διεστῶσα τὸν ἀγαθὸν ἤχον ἐκ τῆς ἡμετέρας συμφωνίας ἀποτελέσῃ. Ὅταν συνδράμῃ τῷ ἀγγελικῷ τὸ ἡμέτερον, καὶ ἀναλαβοῦσα ἑαυτὸν ἐκ τῆς συγχύσεως ἡ θεία παράταξις ἐπὶ τῷ φόνῳ τῶν πολεμίων ἀλαλάξῃ τῷ τροπαιοῦχῳ τὸ ἐπινίκιον, τότε γίνεται πάσης πνοῆς ὁ αἶνος εἰς αἰεὶ παρατεινὼν τὴν χάριν καὶ δι' αὐξήσεως πλεονάζων εἰς τὸ διηγεκὲς τὸ μακάριον, ἐκεῖνο λέγω τὸ ὄντως μακάριον». Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ψαλμῶν, αὐτόθι, σ. 68, 13-22. PG 44, 485C.

48. «Ἰσαγγελοὶ ἡ ζωὴ, ἡ μετὰ τὴν ἀνάστασιν παρὰ τοῦ Κυρίου τοῖς δικαίοις ἐπήγγεται». Περὶ Παρθενίας, αὐτόθι, σ. 309, 10-11, PG 46, 381A.

49. Περὶ κατασκευῆς ἀνθρώπου, PG 44, 188CD. Ἐπισημειούσθω ὅτι ἀλλαχοῦ ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης χαρακτηρίζει τὴν ἐν οὐρανοῖς ζωὴν ὡς μετὰ τῶν ἀγγέλων ὁδοιοπο-

τοὺς ἐν τῇ ἐπιγείῳ στρατευομένη Ἐκκλησίᾳ ὄντας, ὁ ἅγιος Γρηγόριος, ὅπως διώκωμεν τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν εὐσέβειαν· ὅπως δῆλα δὴ διὰ τῆς ἀσκήσεως ἀπαλλαγώμεν τοῦ βάρους τῶν δερματίνων χιτῶνων, «ἴνα, ὅταν τῆς ἐσχάτης ἀκούσωμεν σάλπιγγος, ἀ β α ρ ε ῖ τ ε καὶ κ ο ὕ φ ο ι πρὸς τὴν φωνὴν τοῦ κελεύοντος εὐρεθέντες, με τ ᾶ ρ σ ι ο ι δι' ἀέρος ἅμα τῷ Κυρίῳ φερώμεθα ὑπὸ μηδενὸς βάρους ἐπὶ τὴν γῆν καθελκόμενοι. Ὁ γάρ, κατὰ τὴν τοῦ ψαλμωδοῦ ὑποθήκην, ἐκτῆξας ὡς ἀράχνην τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, τὸν ἀ ε ρ ῶ δ η ἐκείνον χ ι τ ῶ ν α περιεθήκατο ἐκ κεφαλῆς εἰς ἄκρους πόδας διήκοντα»⁵⁰). Ἐν τῇ ἐπουρανίῳ λοιπὸν «σκηῆ», ἐν τῇ «ἀχειροποιήτῳ οἰκίᾳ», θά «μεταστοιχειωθοῦν» πάντες οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ καὶ θά «συμμετεωροποροῦν», ὡς καὶ πρὸ τῆς πτώσεως, ταῖς θείαις καὶ ἀσωμάτοις δυνάμεσι. Τὸ «παχὺ» καὶ «στερέμνιον» τοῦ σώματος θά μεταβληθῆ εἰς «κοῦφον» καὶ «ἐναέριον». «Νῦν μὲν γὰρ πᾶν τὸ π α χ ὺ καὶ σ τ ε ρ ῆ μ ν ι ο ν ἐκ φύσεως ἔχει τὴν ἐπὶ τὸ κάτω φορὰν, τότε δὲ πρὸς τὸ ἀ ν ω φ ε ρ ῆ ἡ μεταποίησις τοῦ σώματος γίνεται οὕτως εἰπόντος τοῦ λόλου ὅτι μετὰ τὸ ἀλλαγῆναι ἐν πᾶσι τοῖς ἀναβεβιωκόσι διὰ τῆς ἀναστάσεως ἀρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀ έ ρ α καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα. Εἰ τοίνυν ἐ π ῖ τ ῶ ν ἀ λ λ α γ ἑ ν τ ῶ ν τ ὸ β ᾶ ρ ο ς ο ὐ π α ρ α μ ῆ ν ε ι τ ῶ σ ῶ μ α τ ι, ἀλλὰ σ υ μ μ ε τ ε ω ρ ο π ο ρ ο ὕ σ ι τ ῆ ἄ σ ω μ ᾶ τ ῳ φ ὕ σ ε ι οἱ πρὸς τὴν θειοτέραν με τ α σ τ ο ι χ ε ι ω θ ἑ ν τ ε ς κατὰστασιν, πάντως ὅτι καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἰδιωμάτων τοῦ σώματος πρὸς τι τῶν θεωτέρων συµμετατίθενται· τὸ χρῶμα τὸ σχῆμα ἢ περιγραφή καὶ τὰ καθ' ἕκαστον πάντα»⁵¹.

Ἄμυδρὰν τινα πεῖραν τῆς μακαρίας ἐν οὐρανοῖς καταστάσεως ἔλαβεν ὁ μέγας Ἀπόστολος Παῦλος, ὅστις, ὡς περισσευρὰ «διαπτάσα», ἀνῆλθεν μέχρι τρίτου οὐρανοῦ καὶ ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα. «Ὁ μέγας Ἀπόστολος», ἀναγράφει ὠραιότατα καὶ λιαν παραστατικῶς ὁ ἅγιος Γρηγόριος, «ὁ πᾶσι τοῖς ἔμπροσθεν ἑαυτὸν ἐπεκτείνων, διαβάς πάσης τῆς αἰσθητῆς φύσεως τοὺς ὅρους, εἰς τὴν νοητὴν κατὰστασιν παρεισδῦναι, οὐ σωματικῆς ἀκριβῶς γινομένης αὐτῷ τῆς τῶν νοητῶν θεωρίας... κατέλιπε γὰρ τὸν ἀέρα· παρέδραμε καὶ τὴν διὰ μέσου τῶν ἀστέρων κυκλοφορίαν· ἐπέρασε δὲ καὶ τὴν ἄκραν τῶν αἰθερίων

ρίαν. «Αὕτη ἐστὶν ἡ χορεία, ἡ μετὰ τῶν ἀγγέλων ὁδοπορία, καὶ ὁ κόλπος τοῦ πατριάρχου, ὁ ἐν αὐτῷ συμπεριλαμβάνων τὸν Λάζαρον». Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ψαλμῶν, αὐτόθι, 87, 13-15. PG 44, 509A.

50. Θεωρία εἰς τὸν τοῦ Μωϋσέως βίον, αὐτόθι, σ. 99, 3-9. PG 44, 388D-389A.

51. Λόγος εἰς τοὺς κοιμηθέντας, ἔκδ. G. Heil, σ. 62, 18-63, 3. PG 46, 532CD.

Ἄλλαχού ἐπίσης ὁ ἅγιος ἐπίσκοπος Νύσσης ὁμιλῶν διὰ τὴν μετὰ θάνατον «μεταποίησιν» τοῦ σώματος ἀναγράφει τὰ ἑξῆς: «Ὅψει γὰρ τοῦτο τὸ σωματικὸν περιβόλαιον τὸ νῦν διαλυθὲν τῷ θανάτῳ ἐκ τῶν αὐτῶν πάλιν ἐξυφινόμενον, οὐ κατὰ τὴν παχυμερῆ ταύτην καὶ βαρεῖαν κατασκευήν, ἀλλ' ἐπὶ τὸ λεπτότερόν τε καὶ ἀερώδες μετακλωσθέντος τοῦ νήματος, ὥστε σοὶ καὶ παρεῖναι τὸ ἀγαπόμενον καὶ ἐν ἀμείνῳ καὶ ἐρασμιωτέρῳ κάλλει πάλιν ἀποκαθίστασθαι». Περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως, PG 46, 108A.

ὄρων περιβολήν, καὶ ἐν τῇ στασίμῳ καὶ νοητῇ φύσει γενόμενος, οἶδε τὰ τοῦ παραδείσου κάλλη καὶ ἤκουσεν ἃ ἀνθρωπίνῃ φύσει οὐ φθέγγεται»⁵². Τὴν «ἐν ἐσόπτρῳ» ταύτην ἐμπειρίαν τοῦ θείου Παύλου, θὰ ἀπολαύσουν ἐν ὅλῃ τῇ δόξῃ καὶ τῷ μεγαλείῳ αὐτῆς, πάντες οἱ «μετὰ φόβου Θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης» διαβιώσαντες, ἐν τῇ «ἀνώ λήξει», ἐν τῇ ἐπουρανίῳ δῆλα δὴ ζωῇ καὶ βασιλείᾳ, ἐν ἣ θὰ μετέχουσι τῶν θείων ἀγαθῶν, «συμμετεωροποροῦντες» τοῖς ἀγγέλοις καὶ τῷ Θεῷ.

Ἐπιλέγοντες νῦν τάνωτέρω περὶ τῆς σημασίας τῶν ὄρων «μετεωροπορεῖν» καὶ «συμμετεωροπορεῖν» εἰρημένα, δέον ὅπως μετ' ἐμφάσεως τονίσωμεν, ὅτι οἱ πλατωνικὴν ἔλκοντες τὴν προέλευσιν ὄροι τοῦτοι λαμβάνουσι παρὰ τῷ «θεοσόφῳ» τῶν Νυσσαέων ἐπισκόπῳ περιεχόμενον καὶ νόημα καθαρῶς χριστιανικόν. Ἡ πλατωνικὴ δῆλα δὴ ὀρολογία ἐν προκειμένῳ ὑπηρετεῖ τὴν χριστιανικὴν σκέψιν. Οὕτως ἐνῶ ἡ «μετεωροπορία» τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Πλωτίνου καὶ τοῦ Φίλωνος ὑποδηλοῖ τὴν ἐκ-στασιν καὶ ἔξοδον τοῦ ἀνθρώπου ἐξ αὐτοῦ διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ δυνάμεων, ἡ «μετεωροπορία» τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης ἐμφανίζεται ὡς δωρεὰ καὶ χάρις τοῦ Θεοῦ παρεχομένη δαψιλῶς εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Οἱ πρωτόπλαστοι ἐν τῷ παραδείσῳ ἀπελάμβανον τὴν θείαν ταύτην «μετεωροπορίαν» ἀκριβῶς διότι ἦσαν πεπληρωμένοι τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ περιόδῳ τῆς Καινῆς Διαθήκης ἡ θεία «μετεωροπορία» παρέχεται διὰ τοῦ ἱεροῦ Βαπτίσματος καὶ τοῦ προσωπικοῦ ἀγῶνος τοῦ χριστιανοῦ ὡς ἐνέργεια καὶ χάρις τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, ἧς τελείως θὰ μετάρχουν οἱ δίκαιοι καὶ οἱ ἅγιοι ἐν τῇ «ἐπουρανίῳ σκηνῇ», «συμμετεωροποροῦντες» ταῖς νοηταῖς καὶ αὐλαῖς δυνάμεσι.

---

52. Περὶ τῆς Ἑξαήμερου, PG 44, 121A-D.